

persona, caput

Azt, akit **alanyi jogok és kötelezettségek** illethetnek, jogalanynak, más szóval személynek (*persona, caput*) nevezzük:

a jogok természetes alanya az ember
(**természetes személy**)

DE:

a fejlettebb jogok – így a római is –
jogok és kötelezettségek hordozójául
elismer bizonyos emberi szervezeteket,
az ún. **jogi személyeket** is

A modern jogokban MINDEN EMBER születésénél fogva jogalanyisággal bír, azaz JOGKÉPES

A római jog azonban – mint minden régi jog – e tekintetben **különbséget tett ember és ember között**

jogképesség

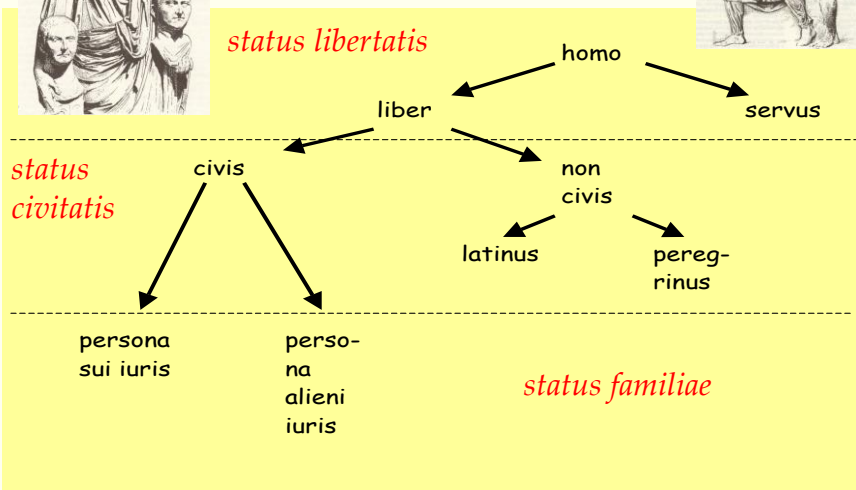
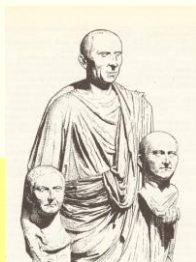
valaki jogok és kötelezettségek alanya lehet
Rómában nem általános, nem jár mindenkinek egyformán

befolyásoló tényezők

- *status - capitis deminutio*
- nem
- becsületcsökkenés
 - *intestabilitas*
 - *infamia*
 - *mediata*
 - *immediata*
 - *turpitude*
- alacsonyrendűség
- egyes vallásokhoz tartozás
- városi tisztségviselői rendbe tartozás
- egyes foglalkozások

a statusok

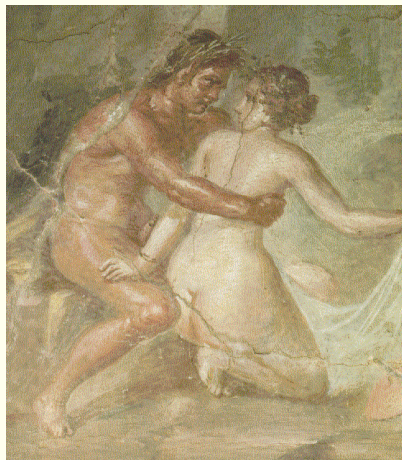
a személyiség kezdete

Az emberi minőség s ezzel a jogalanyiség alapvetően születéssel kezdődik –

arra, hogy az újszülött milyen *status*ú lesz a következő főszabály vonatkozik:

a)

Ha a gyermek (1) házasságon belül születik *status*a az
(2) apja joghelyzetét követi,
vagyis olyan *status*ú lesz,
amelyben az apja
(3) a fogantatás (*conceptio*)
időpontjában volt

a személyiség kezdete (2)

b)

A (1) házasságon kívüli
gyermek *status*át fő
szabály szerint,
(2) az anyának a gyermek
(3) születéskori (*editio*)
*status*a határozza meg

(Mivel a rabszolgák egymásközt, vagy szabad és rabszolga viszonya mindig is házasságon kívülinek számít, ezért elvileg az anya állapotát követi az ilyen kapcsolatokból eredő újszülött)

a személyiség kezdete (3)

Ezen főszabályokat azonban a római jog nem követte mindig következetesen

A *status libertatis* tekintetében a később klasszikus korig érvényesült a látott főszabály

Ezt módosította ekkor az ún. *favor libertatis* elve, amely szerint az újszülött szabadnak születik, ha a **rabszolga** **anya** terhessége alatt akármilyen rövid időre is, de szabad volt, még akkor is tehát, ha a születés időpontjában rabszolga lenne

A *status civitatis* megállapítása során sem érvényesült a főszabály általánosan:

1. Polgár és *peregrinus* „házasságából” (*matrimonium iuris gentium*) származó gyermek esetén a gyermek a nem polgár házastárs *statusát* követte

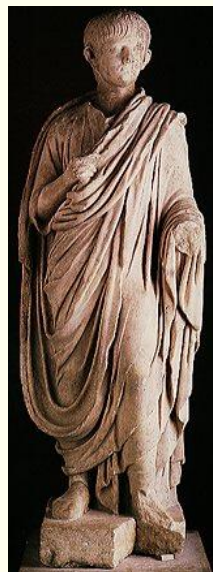
(*lex Minicia*, Kr.e. I. sz.-tól Hadrianusig él ez a szabály)

2. Polgárnak született viszont a gyermek, ha a *ius civile*nek megfelelő házassági jogot, a *connubium*ot idege- neknek adományozták.

a személyiség kezdete (4)

a *status familiae* tekintetében annak eldöntéséhez, hogy egy újszülött hatalom alá vagy önjogúnak született-e a következőket kell figyelembe venni:

1. A rabszolgák mindig hatalomalattiak. Egy rabszolganő gyermeke mindig a nő urának tulajdona lesz.
2. Az ún. *patria potestas* a *ius civile* sajátos intézménye. **Csak római polgár** rendelkezhet vele. Egy *peregrinus*nak nem lehet ilyen, és nem is lehet alá vetve apai hatalomnak.
3. A római polgár újszülötteknél különböztetni kell:
 - a) a házasságban született (*matrimonium iustum*) az apa hatalma alá születik (*persona alieni iuris*)
 - b) a házasságon kívül született nem kerül nemzője atyai hatalma alá, anyja sem lehet nőként a hatalom birtokosa – tehát a házasságon kívül született római polgár önjogú lesz (*persona sui iuris*)

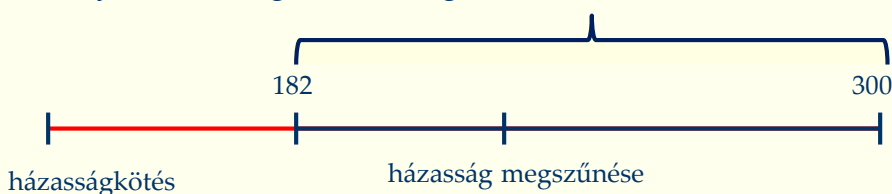
apai hatalom - törvényes házasság

Törvényes házasságból születettnek volt tekintendő a gyermek, ha

- a születés a házasság megkötésétől számított 182. napon túl,
- de a házasság megszűnése utáni 300. napon belül következett be.

(ez megdönthetetlen vélelem)

A rómaiak vélelmet konstruáltak arra is, hogy ez esetben a gyermek apja az anya férje (apaság vélelme). Itt az ellenbizonyítás lehetséges volt (megdönthető vélelem)

nasciturus = méhmagzat

A méhmagzat (*partus, nasciturus*) leendő ember ugyan, de **még nem ember**, csak az anya testének része (*mulieris portio*);

önálló léte az anyatesttől való teljes elválással áll be, feltéve, hogy **élve, életképesen** jött a világra, s emberi formája van, nem *abortus* és nem *monstrum*

Azonban a méhmagzat is, mint leendő személy, a jog védelmében részesül,

a késői jog szerint a *nasciturust* – ***fictio*val**

- **élőnek**, a kérdéses időpontban már megszületettnek tekintik
- akkor, ha az ő **saját részére való előny** megszerzéséről van szó

(- a *nasciturust*, atyja fogantatás utáni halála esetén a törvényes öröklésnél figyelembe kell venni;

- a *nasciturust* ki lehet nevezni végrendeleti örökössé;

- jogai gyakorlása és védelme érdekében a *nasciturus* részére gondnokot [*curator ventris*] rendeltek)

status libertatis

a szabadság szempontjából az emberek
szabadok (*liberi*) vagy rabszolgák (*servi*)
a szabadság vélelme = szabad mindenki, aki nem rabszolga

a rabszolgaságot a rómaiak a *ius naturale*val ellenkezőnek,
s a *ius gentium*ból eredőnek
tekintették ugyan,
de az náluk kezdettől fogva végig
ismeretes civiljogi intézmény volt

Fontos részletszabályok!
Rabszolgaság keletkezése,
megszűnése (Tk.)

status civitatis

ius publicum

jogok

- *ius suffragii*
- *ius honorum*
- *ius militiae*
- *ius provocationis*
- *ius exulandi*
- *ius migrandi*
- *ius sacrorum*

kötelességek

- *munus militiae*
- *tributum*
- *munus iudiciarum*

nem kell önjogúság

ius privatum

jogok

- *ius connubii*
- *ius commercii*
- *ius legis actionis*

kötelességek

- *munus tutelae et curae*

általában kell önjogúság

jogképesség

valaki jogok és kötelezettségek alanya lehet
Rómában nem általános, nem jár mindenkinek egyformán

befolyásoló tényezők

- *status - capitis deminutio*
- **nem**
- **becsületcsökkenés**
 - *intestabilitas*
 - *infamia*
 - *mediata*
 - *immediata*
 - *turpitude*
- alacsonyrendűség
- egyes vallásokhoz tartozás
- városi tisztségviselő
- egyes foglalkozás

a jogképességet korlátozó egyéb tényezők

a női nem
csak magánjogi téren volt jogok alanya,
közjogi téren nem, hiszen politikai jogai (pl. választójog) nem voltak.
De a nők jogképessége családi és vagyoni jogi téren is meglehetősen korlátozott volt:

- családfői hatalmat nem gyakorolhatott,
- nem lehetett gyám (csupán a posztklasszikus jogban, ott is csak az anya és nagymama),
- nem szerepelhetett a formális szerződések tanújaként,
- nem lehetett perbeli képviselő,
- csak a posztklasszikus jogban nyerte el teljes öröklési- és végrendekezési képességét.
- *Sc. Vellaeorum*

cselekvőképesség

valaki saját tényeivel jogokat és kötelezettségeket szerezhet magának vagy másoknak

befolyásoló tényezők

– életkor

– nem

tutela, (cura)

– elmeállapot

– tékozlás

– testi fogyatékoság

cura

részképességek

valaki saját tényeivel jogokat és kötelezettségeket szerezhet magának vagy másoknak

ügyletképesség

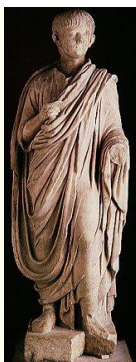
valakit a jogrend képesnek minősíti jogügyletek megtételére, pl.

- szerződést köthet
- végrendeletet készíthet

vétőképesség

valaki az általa elkövetett (bűn)cselekményekért felelősségre vonható

az egyes cselekvőképességet korlátozó tényezők különbözőképpen befolyásolhatják az ügylet- és vétőképességet

az életkor jelentősége

IMPUBERES		PUBERES	
<i>INFANTES</i>	<i>IMPUBERES INFANTIA MAIORES</i>	<i>MINORES XXV ANNIS</i>	<i>MAIORES XXV ANNIS</i>
0	7	lányok 12 fiúk: sabinianusok – habitus corporis, azaz testi fejlettség procolianusok Iustinianus	25 14

az életkor jelentősége (2)

	INFANTES	nem ügyletképes	nem vétőképes
IMPUBERES	IMPUBERES INFANTIA MAIORES	korlátozottan ügyletképes; ha az ügyletből haszna származik, akkor az érvényes (egyébként auctoritas tutoris)	eredetileg: teljes mértékben vétőképes; később abban az esetben felelős, ha közel áll a serdültséghez (<i>pubertati proximus</i>) és képes belátni cselekedete meg nem engedettségét (<i>capax iniuriae</i>)
	MINORES	teljesen ügyletképes; de védi a lex Laetoria a posztklasszikus korban: korlátozzák ügyletképességét (<i>cura minorum</i>) elidegenítésnél: consensus curatoris	teljes vétőképesesség

a *minor* védelme

kb. Kr.e. 200 lex Laetoria	minort szerződés kötés során becsapó, tapasztalatlanságát kihasználó ellen	actio legis Laetoriae	büntető kereset (actio popularis) csalás címén (lex minus quam perfecta)
klasszikus kor	minort szerződéskötés során becsapó, csaló ellen	actio Ø exceptio legis Laetoriae	(lex imperfecta), de praetor a kifogás révén a civiljogilag érvényes ügyletből eredő igény érvényesítését megakadályozza
klasszikus kor	ha a minor csalás, vagy bármilyen más okból károsodna a szerződésből	in integrum restitutio	ha minor teljesítette szerződéses kötelezettségét, visszajár neki a teljesítés
Marcus Aurelius után	a minorral kötendő szerződés kockázatát csökkentendő	cura minorum kérhető, majd	ha minor gondnok nélkül jár el korlátozottan ügyletképesnek (infantia maior) tekintették
Kr.u. 300		szokás	

cselekvőképesség

valaki saját tényeivel jogokat és kötelezettségeket szerezhet magának vagy másoknak

befolyásoló tényezők

- életkor
- nem

tutela, (cura)

- elmeállapot
- tékozlás
- testi fogyatékoság

cura

tutela

Gyámság alá kerülnek a **serdületlenek**, akik nem álltak apai hatalom alatt, és a **nők**, akik sem apai hatalom, sem *manus* alatt nem álltak;
a gyámság e személyeknél a **cselekvőképesség pótlására** irányuló intézmény

- > A római gyámság kezdettől fogva pusztán **hatalmi viszony** volt a gyámolt felett (a *patria potestashoz* hasonlóan).
 - > A gyám *domini loco* (mintegy tulajdonosként) rendelkezett a gyámolt vagyonával.
 - > A **serdületlen** a gyámság ellenére **önjogúnak számított**, így jogképes volt vagyoni jogi szempontból.
 - > A gyámságra az idegen vagyon kezelési szabályai vonatkoztak: a gyámság megszűnése után a gyám elszámolásra volt köteles.
- Mindezek ellenére a gyámság a régi Rómában főleg a családi vagyonegység fenntartását szolgálta, azaz a gyám (és nem a gyámolt) érdekeit tartotta szem előtt. A gyámi tisztség kezdetben azt illette meg, aki a gyámolt vagyonának várományosa volt a törvényes öröklés rendje szerint.
 - Ez később a gyámolt érdekeit szem előtt tartó irányba változott. Nőtt a gyám felelőssége.
 - A gyámságnak (a gyámolt személye szerint) két fajtáját különböztették meg: a) a serdületlenek (*tutela impuberum*), b) és a nők gyámságát (*tutela mulierum*).

cura

Aki ügyeinek önálló vitelére egészben vagy részben képtelen volt, és nem állott apai hatalom vagy gyámság alatt, gondnokság (*cura*) alá került.

A gyámságtól a következőkben különbözött:

- a) szükség esetén a gondnokolt személyi felügyeletét (pl. elmebetegnél) is magában foglalta;
- b) míg a gyám *auctoritasát* adta a gyámolt jognyilatkozatához, a gondnok *consensusát* (alakszerűtlen jóváhagyás);
- c) a gyámság mindig tartós jellegű volt, a gondnokság lehetett eseti jellegű is,
- d) gondnoka teljesen cselekvőképes személynek is lehetett, gyámja azonban nem.

a jogi személy

Jogi személy ma: valamely állandó cél szolgálatában álló s jogalanyiséggal felruházott „szervezet”

E szervezet lehet

- több természetes személynek egy közös célra alapított **egyesülete**, vagy
- egy állandó cél szolgálatára lekötött **vagyontömeg** másként

/állandó megengedett cél érdekében létrejött,/ elkülönített vagyonnal,
/önálló vagyoni felelősséggel rendelkező, /**jogalanyiséggel** felruházott
/személyegyesülés illetve /**célvagyon**.

A jogi személynek két fajtája van:

- a testület (*universitas personarum, collegium,*) és
- az alapítvány (*universitas bonorum, corpus*).
- A személyegyesüléseknél a jogi személyiség hordozói nem az egyes személyek, hanem az összességükből összeálló magasabb egység.
- Az alapítványnál hiányzik a személyes elem; ezek bizonyos cél szolgálatában létrehozott szervezetek, amelyek jogalanyiségét a jogrend ezen cél érdekében ismeri el.

a jogi személy (2)

A jogi személy jogalanyisége abban áll, hogy a **jogok és kötelezettségek**, amelyeket a testület, illetőleg alapítvány szerez, nem a mögötte álló tagok, illetőleg kedvezményezettek jogai és kötelezettségei,

hanem magáé a jogi személyé

Mind a személyegyesülések, mind a vagyontömegek lehetnek közjogi vagy magánjogi természetűek:

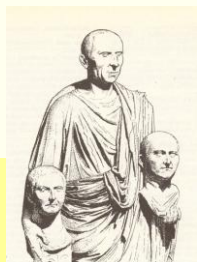
- a **közjogi személyegyesülések és vagyontömegek** létrehozása, feladatainak meghatározása (célja) és hatásköre a **KÖZJOG területére** tartozik;
- a magánjogi jogképességre a céljuk eléréséhez van szükség.

Ezzel szemben a **magánjogi személyegyesülések (egyesületek) és vagyontömegek (alapítványok)** léte **teljes egészében a MAGÁNJOG területére** tartozik.

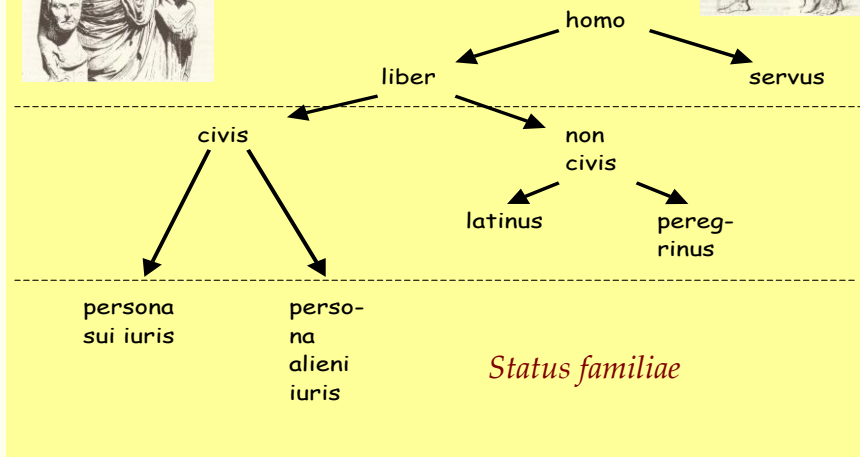

a jogi személy jogsálysága

- Szervezet. A jogi személy szervezetét, működésének módját, a tagok jogait s kötelességeit stb. az alapszabályok (*lex collegii - statutum*) határozták meg - ez a tagok közgyűlésének, illetve alapítványnál az alapítónak feladata
befelé: ügyintéző - kifelé: képviselő szervek
- Jogképessége csupán a vagyoni jog terére korlátozódik, itt is az egyes testületeknél más-más terjedelmű.
Családi jogokat természetesen nem gyakorolhat. (*Patronatus* igen.)
Eredetileg öröklési joga sincs, öröklőképességét azonban a későbbi császári jog elismerte
- A jogi személy önmaga cselekvőképtelen: helyette az alapszabályokban kijelölt szervei (*actores, syndici*) cselekszenek: ügyleteket kötnek, vagyont szereznek stb.
A képviselő szervek a közvetett képviselet mintájára a saját nevükben járnak el = a képviselő szerv kötötte a szerződéseket az egyesület helyett, s ő járt el a perben is.
A jogi személy maga *delictum*-képtelen, a nevében eljáró szervek *delictum*-áért csupán gazdagodása erejéig felel.

a statusok

rokonság/1 - agnatio

A rokonsági rendszer alapja az *agnatio*:
a régi jog rokonsági rendszere a római
család felépítéséből vezethető le.

A római család

- a monogám *házasság* elvére és
- a családfő (*pater familias*) hatalmára épült fel.

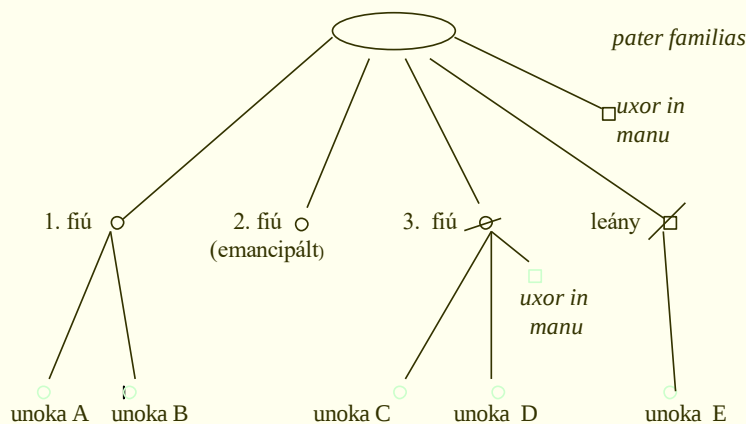
Agnát rokonok azok a személyek, akik
ugyanazon *pater familias* *hatalma* alatt
állnak vagy állnának, ha a közös ős-
apa még élne.

Ebben az értelemben beszélünk

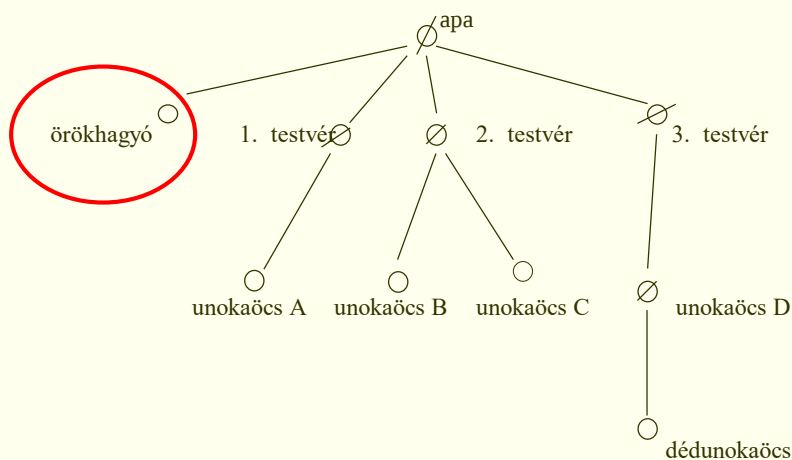
- *szűkebb agnatióról*: akik aktuálisan, most egy
családfő hatalma alatt állnak.
- *tágabb agnatióról*: akik egy családfő hatalma
alatt élnének, ha az még élne.

szűk agnatio

tágabb agnatio = proximi agnati

rokonság/2 - *cognatio*

Vérrokonok (*cognati*) azok a személyek, akiket **születés és nemzés** köt össze:

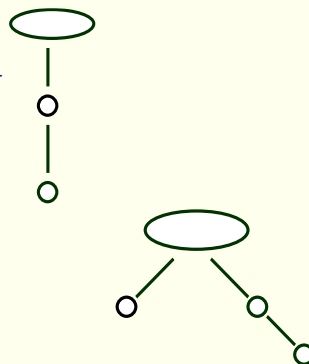
- akik közül az egyik a másiktól közvetlenül (szülő és gyermek) vagy közvetve (nagyszülő, unoka) származott (**egyenes ági rokonok**),
- vagy pedig mindketten (testvérek stb.) közös őstől származnak (**oldalági rokonok**).

A rokonság fokát a nemzések száma határozza meg („annyi fok, ahány nemzés”).

Ehhez képest a nagyapa és unokái egymás másodfokú egyenesági rokonai (két nemzés közvetíti a *cognat* rokonságot), és pedig

- a nagyapa az unokának felmenő (*ascendens*),
- az unoka a nagyapának lemenő rokona (*descendens*).

Az oldalági rokonságot a közös őstől számított összes nemzések határozzák meg (pl. nagybácsi és unokaöccs harmadfokú oldalrokonok).

a házassági fajták

Mint a római jog általában, úgy a **római házassági jog** is alapjában véve csupán a római polgárookra vonatkozott

Csak **polgárok** (illetve *conubium*mal rendelkező szabadok) között jöhetett létre olyan házastársi együttélés, amit a római jog teljes jogú házasságként elismert (*matrimonium iustum* - *matrimonium iuris civilis*).

- Csak ilyen házasságból született gyerekek váltak római polgárrá, illetve álltak apjuk *patria potestas*a alatt;
- csak ők tudták apjuk családját annak halála után továbbvinni;
- ők voltak annak született örökösei (*sui heredes*), azaz házon belüli örökösök, akiket nem kellett külön meghívni az öröklésre.

a házassági fajták (2)

- A római jog természetesen elismerte az idegenek (*peregrini*) házasságát is, azok **helyi joga szerint**. A császárkorban törvényi úton rendezték az ilyen házasságból származó gyermekek státuszát, ha a szülők különböző provinciából származtak.
- A római jog foglalkozott a polgár és peregrinus között létrejött házassággal is: a *lex Minicia* a Kr. e. I. században kimondta, hogy az ilyen házasságból származó gyerek mindig az alacsonyabb jogállású szülő *status*át követi.

Mindezen házassági formákat a *matrimonia iniusta* (*non iusta, non legitima*) kifejezéssel jelölték (modern jogi kifejezéssel: *matrimonium iuris gentium*)

a római házasság

- az ősi római házasság (*matrimonium*) szorosan összefonódott a férji hatalommal (*manus*) - a házasság a férjnek a felesége felett eredetileg valószínűleg **teljes uralmat** biztosított
- már a XII. t. t. idején kialakul azonban a házasságnak olyan formája is, amely nem kapcsolódott össze férji hatalommal.

így már a Kr. e. V. században **a római házasság két változata** volt ismeretes:

matrimonium cum manu

a régi jogban a házasság (*matrimonium*) és a férji hatalom (*manus*) **szorosan összetartoztak** - *manus* nélkül nem volt házasság

A *manus* (és ezzel együtt a házasság) létrejöttének módjai:

- A *confarreatio* kenyéráldozattal végbemenő, patríciusok, főként papi családok köreiben szokásos, *manust* keletkeztető aktus volt, 10 tanú jelenlétében, ünnepélyes szóbeli formulák elmondásával.
- A *coemptio* *mancipatio*val végbemenő, a férj által a nő *pater familias*ával vagy gyámjával (utóbb magával az önjogú nővel) kötött, előbb valóságos, majd színleges vételi szerződés.
- Amennyiben a *manust* keletkeztető aktust a felek elmulasztották, vagy az formahibásan ment végbe, azonban a felekben megvolt az állandó házassági együttélés szándéka (*affectio maritalis*), s az így folytatott együttélés *egy évig* tartott, a férj megszerezte a *manust* elbirtoklás (*usus*) útján.

matrimonium sine manu

a *manus* tehát már a XII t. t. előtt is létrejöhetett elbirtoklás útján - lehetővé vált, hogy a házassági szándékkal létrehozott életközösség önmagában is házasságnak (*matrimonium*) minősüljön - sőt a XII t. t. annak elhárítására, hogy az ilyen együttélés *manust* hozzon létre, előírta, hogy az elbirtoklást megszakítja, ha a nő három egymást követő éjszakát (*trinoctium*) férje házában kívül tölt

Ezzel létrejött az ún. *manus nélküli házasság*, amelyet a felek házassági szándékú (*affectio maritalis*) megegyezése (*consensus*) hozott létre:

- az *affectio maritalis* nélkül megkezdett együttélés csak ágyasságot (*concupinatus*) hozott létre, viszont az ágyasság idején keletkezett *affectio maritalis* a *concupinatus* *matrimoniummá* emelte - az *affectio maritalis* külső jele lehetett a nőnek a férj házába való bevezetése, esetleg a *censor* előtti eskü, majd hozományi okirat kiállítása
- a *manusos* házasságokat a *manus* nélküliek fokozatosan kiszorították. Az *usus*sal való *manus* szerzés a köztársaság végén, a *confarreatio* és a *coemptio* pedig a Kr. u. IV. században eltűntek
- a *manusos* házasságok eltűnése a nő beleegyezésének fontosságát és a házasság hatalmi jellegének háttérbe szorulását eredményezte

a római házasság (2)

matrimonium cum manu
a *manusos* házasságban

a feleség a férj hatalma alá került:

- ha a nő atyai hatalom alatt állott, úgy férje hatalma alá került,
- ha viszont előbb önálló volt, úgy a *manus* létrehozása megfosztotta őt önállóságától.

Vagyoni helyzete az előbbi esetben **nem változott**,

az utóbbi esetben azonban minden vagyona a férj tulajdonába ment át, s a továbbiakban csak neki szerzett.

A régi *agnatiójából* kivált nő öröklési jogot is természetesen új, férji *agnatiójában* kapott.

matrimonium sine manu
a *manus* nélküli házasság

nincs férj hatalom - a feleség nem szenvedett el *capitis deminutio* *minimát*:

Ha hatalom alatti volt, továbbra is megmaradt eddigi *agnatiójában*, ha önálló volt, megtartotta önállóságát, és ezzel együtt vagyonát.

Gyermekeit férje *agnatiójába*, tehát annak atyai hatalma alá szülte, anélkül, hogy azok vele *agnat* rokonságba kerültek volna.

Ezzel együtt járt, hogy így, a civiljog szerint, sem ő nem örökölt gyermekei után, sem azok után a Kr.u. II. századig.

a házassági vagyonjog - *sine manu*

a *manus* nélküli házasság a **VAGYON-ELKÜLÖNÍTÉS** elvén állt

a nő családjogi helyzete nem változott, megmaradt régi *agnatió*jában:

- ha továbbra is apai hatalom alatt maradt, akkor **mindent a hatalomfőjének** szerzett,
- ha önjogú volt, akkor minden vagyona, illetve házasság alatti szerzeménye **az ő kizárólagos vagyona** maradt.

- A *manus* nélküli házasságot kötött önjogú nő vagyona megmaradt ún. *női szabadvagyonnak* (***parapherna***), amelyről a nő szabadon rendelkezhetett. E vagyont a házasság fennállása alatt nemcsak annak gyümölcsei, de az öröklött vagy ajándékba kapott vagyontárgyak is gyarapították. A férj *ipso iure* sem vagyonkezelési, sem haszonélvezeti joggal nem rendelkezett az önjogú nő vagyonán - a női szabadvagyon férji kezeléséhez külön megbízási szerződés kötése volt szükséges a házasfelek közt (*mandatum*).
- Viszont a nő sem támaszthatott tartási igényt férjével szemben.
- Törvényes öröklési jogot SEM kaptak a házastársak egymás után – a civiljogi öröklési rendben egyáltalán nem, a *praetori* és a jusztiinianuszi jogban csak az utolsó helyen.

a házassági vagyonjog - *sine manu* (2)

- A római jog tiltotta a **házastársak közti ajándékozást**, kivéve /a kisebb alkalmi ajándékokat, /a halál esetére szóló ajándékozást, illetve /ha az ajándékozás még élők között történt, de a férj azt haláláig nem vonta vissza.
- A nő házasság alatti szerzeményeire *Qu. Mucius Scaevola* azt a vélelmet állította fel, hogy az mind a férjtől származik (***praesumptio Muciana***), hacsak a nő az ellenkezőjét nem tudja bizonyítani, nehogy a tisztességtelen úton való szerzés gyanújába keveredjen.
- A másik házastárs által ellopott dolgok visszakövetelésére a károsult nem kapott büntetőkeresetet (*actio poenalis*), mert ez *infamiával* járt volna és ez ellentétes lett volna a házasság erkölcsi tartalmával. Ehelyett az infamiával nem járó ún. ***actio rerum amotarum*** volt indítható.
- A szabadvagyon hűtlen kezelése esetében sem indíthatott a feleség büntetőkeresetet férje ellen, csak az *actio rerum amotarum* állt rendelkezésére. A férjet a jusztiinianuszi jog arra kötelezte, hogy **ugyanolyan gondossággal** kezelje az nő vagyonát, mint saját vagyonát (*diligentia quam in suis rebus*).
- A nő vagyonjogi helyzetének biztosítását szolgálta az is, hogy a férji vagyonkezelés esetében **törvényes zálogjog** állott fenn a nő javára a férj egész vagyonán.

dos

A hozomány /a házasság terheinek megkönnyítése céljából /a nő családja (illetve az önjogú nő) által /a férjnek juttatott /vagyon, amely a házasság megszűnése után a nőnek vagy örökösének /visszaadandó

- A hozomány legrégebbi formája, a ***dos profectitia***, az apai hatalom alatt állt nőre tekintettel a **hatalomfő által** a férj-nek adott hozomány. A ***manusos házasság*** esetén mindez a feleség örökrészét képviselte az apai vagyontól, hisz öröklési jogát elvesztette az *agnatió*ból való kiválással.
- Azonban a hozománynál hamarosan döntő jelentőségűvé vált az új háztartás alapításához való hozzájárulás a nő családja részéről, ezért egyre inkább **szokássá vált *manus nélküli* házasság** esetén is. Ilyen hozományt a /nő anyja, /fiútestvére vagy /vele rokonságban nem álló személy is adhatott a nőre tekintettel (***dos adventitia***).
- A hozományadás egyre inkább erkölcsi kötelességgé vált; a jogi kényszert viszont csak a posztklasszikus jog ismerte.

a *dos* alapítása

A hozományt közvetlen juttatás (tulajdonátruházás) vagy kötelezettségvállalás (jogügylet) útján lehetett rendelni.

- a) Első esetben a hozomány alapítása az egyes hozományi vagyontárgyak közvetlen átadása útján történt (***datio dotis***). A tulajdonátruházás végbe-mehetett *mancipatio*, *in iure cessio* vagy *traditio* útján is; ugyanígy tartozás elengedése is lehetett a hozomány tárgya.
Ha a *datio dotis* a házasságkötés előtt történt, akkor a klasszikus jog szerint a férj **azonnal tulajdont szerzett a hozományi vagyontárgyakon**, de ha a házasság nem jött létre, azok jogalap nélküli gazdagodás címén visszakövetelhetők voltak.
- b) A hozomány alapítása jogügylettel háromféle módon történhetett:
 - *stipulatio* (***promissio dotis***) - általános és elterjedt gyakorlat
 - egyoldalú formális kötelezettségvállalás (***dictio dotis***)
 - egyoldalú formátlan kötelezettségvállalás (***dotis pollicitatio***)
 utóbbi kettő csak korlátozott személyi körben volt alkalmazható:
 - ✕ a nő apja vagy apai felmenője,
 - ✕ maga a nő,
 - ✕ a nő meghatalmazásával adósa tehetett hozományadási nyilatkozatot

a dos sorsa

1. A hozomány tárgya lehetett tulajdonjog, haszonélvezet, de lehetett valamely követelés is. A hozomány tárgya a férj vagyonának részévé lett,afelett tehát **szabadon rendelkezhetett**, kivéve az itáliai hozományi telket (*fundus dotalis Italicus*), amelyre nézve elidegenítési és terhelési tilalmat mondott ki az augustusi családjogi törvényhozás - az elidegenítéshez a nő beleegyezése kellett.
2. Már a köztársaság végén elterjedt azonban az a nézet, hogy a hozomány ugyan a férj tulajdonába kerül, de mégis a házasság fennállása alatt is „női vagyonnak” (*res uxoriae*) számít. Ennek megfelelően elismerést nyert a férj **visszaadási kötelezettsége** a házasság megszűnése esetén.

Ha a házasság a férj halálával szűnt meg, akkor a hagyatékában a hozományi vagyont elkülönítve, egységként kezelték.

Ha a férj a hozomány gyümölcseiből tartás címén a nőnek juttatott, akkor ez a juttatás nem esett a házastársak közti ajándékozási tilalom alá, hisz ez megfelelt a hozomány erkölcsi alapelveinek.

a dos visszakövetelése

a házasság megszűnésekor a hozomány visszakövetelhető volt

- eredetileg csak akkor volt peresíthető, ha a visszaadást *stipulatio*val kikötötték - **actio ex stipulatu**
- a praetor alakította ki később az ún. **actio rei uxoriae** formuláját, amelynek segítségével a hozomány visszakövetelése *stipulatio* hiányában is érvényesíthető volt (*bonae fidei* jellegű kereset)
- Az *actio rei uxoriae* felperese az önjogú nő vagy az apai hatalom alatti nő apja volt - ha a házasságot a nő halála szüntette meg, a hozomány csak akkor volt visszaperelhető az apa vagy nagypapa által, ha az *dos profectitia* volt.

Alperes a férj, illetve örökösei lehettek.

- A kereset tárgya a hozomány tárgyának **természetben** való visszaadása. Ha azonban az természetben már nem volt meg, annak **értékét** kellett megtéríteni. Az itáliai hozományi telek természetben volt visszaadandó. A hozomány gyümölcseire a visszaadási kötelezettség nem terjedt ki.
- A férjnek azonban bizonyos mértékű visszatartási joga (*retentio*) volt /gyermekenként, /a nő házastársi kötelességsegzése esetén, /a nő részére adott ajándék, /a nő által elloptott dolgok és /a hozománytárgyára eszközölt beruházások erejéig.

a dos visszakövetelése (2)

- A jusztniánuszi kodifikáció a hozomány visszakövetelése iránti keresetnek egységesen az **actio ex stipulatu** elnevezést adta.
 - E keresetnek csak akkor volt helye, ha a nő nem ok nélkül vált el férjétől, vagy annak a válásra okot nem adott, viszont a kereset a nő örököseire is átszállott.
 - Az elidegenítési és terhelési tilalom mindenféle hozományi telekre kiterjedt most már, s a férj minden vagyonát törvényes zálogjog terhelte a nő javára a hozomány visszaadásának a biztosítására.
 - A hozományt a jusztniánuszi jog szerint a férjnek vagy örököseinek minden körülmények között vissza kellett adniuk.
3. A hozományt a jusztniánuszi kodifikáció a feleség tulajdonában levő, bár a férj vagyonában elhelyezkedő vagyonnak tekintette, amit igazolt az is, hogy az egyes hozományi dolgokra a nő tulajdoni keresetet (*rei vindicatio*) kapott.

megengedett ajándék a házastársak között

donatio ante nuptias

(a házasság előtti ajándékozás)

szorosan kapcsolódott a házassághoz

- a vőlegény részéről a menyasszony részére - a klasszikus korban vált szokásossá
- az ajándékozás általános szabályai alá esett, s így a házasság tartama alatt nem is lehetett helye a házastársak közti ajándékozási tilalom miatt
- a posztklasszikus korban a menyasszony az így kapott ajándékot rendszerint **hozományként adta vissza**, mint feleség a férjnek

donatio propter nuptias

a férj adta vagy ígérte feleségének a házasság megszűnése esetére

cél: a nő **anyagi életfeltételeinek a házasság megszűnése utáni biztosítása**

- a keleti jogokból a posztklasszikus korban került a birodalmi jogba beolvasztotta magába a *donatio ante nuptias*, hisz Justinianus előírta, hogy az ajándékozás nemcsak a házasság után, de a házasság előtt is történhet, s nem vonatkoznak rá a házastársak közti ajándékozás szabályai
- az ajándék mértéke a hozomány mértékéhez volt szabva csak akkor járt a nőnek, ha a házasság a férj halálával, vagy nem a nő hibájából bekövetkezett válással szűnt meg, s nem illette meg a nő örököseit